

ФІНАНСИ, КРЕДИТ

УДК 336.2:004.91

Н.О. Максимова, О.О. Несветов

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ У ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості і сучасний стан функціонування податкової системи та шляхи удосконалення автоматизації обробки інформації у податковій сфері України. Досліджено переваги і недоліки застосування електронної звітності. Визначено напрями покращення системи електронного документообігу та подання звітності до контролюючих органів – Міністерства доходів і зборів України, Пенсійного фонду України, Державного комітету статистики, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Постановка проблеми. Кожна держава для забезпечення виконання своїх функцій повинна мати відповідні кошти, які концентруються в бюджеті. Джерелами цих коштів є:

- власні доходи держави, отримані від використання держвласності, рента від використання природних ресурсів, екологічний податок, плата за користування надрами, плата за землю, державні збори;
- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість, акцизний податок та інші непрямі податки.

Ліва частина цих надходжень до державного бюджету формується за рахунок податків, платежів і зборів, встановлених Податковим кодексом України [1]. На думку Т.Н. Корнієнко «Податковий кодекс України передбачає глибоке перетворення багатьох аспектів економічного життя: структури виробництва, галузевої і професійної структури зайнятості, структури доходу з точки зору факторів виробництва, чисельність, віковий склад і територіальний розподіл населення, міждержавні потоки товарів, капіталу, робочої сили та знань, організації промисловості та державного регулювання. Ці зміни є необхідною умовою сукупного зростання, що отримують, стримують або підтримують економічний розвиток України» [3, с. 148].

Податковим кодексом визначено, що податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку; збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. Однак слід звернути увагу на визначення податків у широкому сенсі, як «частини національного доходу що вилучається державою у населення через позаекономічний та економічний примус здебільшого на еквівалентній основі з метою виконання її соціально-економічних, політичних, правових функцій та досягнення військових цілей».

Функціонування податкової системи забезпечує:

- раціональне використання природних ресурсів;
- створення фіскальних умов для легалізації доходів;
- формування відповідального ставлення платників податків до виконання своїх податкових зобов'язань, забезпечення суттєвого зменшення масштабів ухилення від сплати податків;
- демократизація податкової служби, встановлення рівноправних відносин між платниками податків і податковими органами;
- запровадження "податкових канікул" для малого бізнесу;

- підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- створення сприятливих фіскальних умов для залучення прямих іноземних інвестицій, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності;
- сталий економічний розвиток, формування людського капіталу на інноваційно-інвестиційній основі за умови збільшення сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів;
- покращення позицій України у глобальному рейтингу "простоти ведення бізнесу" за показником "сплата податків";
- подальше наближення податкового законодавства України до законодавства ЄС з урахуванням перспективи поглиблення економічної інтеграції з Європейським Співтовариством;
- реалізацію збалансованої бюджетної політики на середньо- і довгострокову перспективу.

Виклад основного матеріалу. Міністерством доходів і зборів України та його підрозділами здійснюється адміністрування понад двох десятків податків платежів та зборів (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік електронних форм документів, щодо яких здійснюється адміністрування підрозділами Міністерства доходів і зборів України та їхня кількість

Найменування	Кількість форм документів для адміністрування
Податок на прибуток підприємств	26
Податок на додану вартість	15
Податок на доходи фізичних осіб	1*
Акцизний податок	9
Екологічний податок	1*
Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України	**
Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні	**
Плата за користування надрами	6
Плата за землю (з юридичних осіб)	3
Плата за землю (фізичні особи)	3
Фіксований сільськогосподарський податок	2
Мито	3***
Збір за першу реєстрацію транспортного засобу	1
Збір за користування радіочастотним ресурсом України	1
Збір за спеціальне використання води	3
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	1
Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства	2
Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками	1
Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності	3
Плата за використання інших природних ресурсів	**
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	2
Єдиний податок	1
Єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб	1
Збір за місця для паркування транспортних засобів	2
Туристичний збір	2

Джерело: розраховано авторами за даними <http://minrd.gov.ua>

* податкова декларація містить до семи окремих додатків

** електронні форми документів не оприлюднені

*** електронні форми митних декларацій на 43 аркушах табличного процесору Excel

Обсяги обробки електронних документів, як свідчить аналіз наведених даних, величезний, адже лише електронних форм податкових документів налічується близько 100, а з урахуванням додатків та подання уточнюючих розрахунків до кожної декларації, ця цифра подвоюється. Хоча єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не входить до системи оподаткування, його адміністрування також покладено на Міністерства доходів і зборів України, тим самим додаючи навантаження на системи обробки інформації. Кожна електронна форма містить власний алгоритм розрахунку і процедуру заповнення та подання. В сучасних умовах загальної інформатизації суспільства такий обсяг податкового адміністрування вимагає адекватного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій податкової системи України.

На сьогодні понад 60 країн використовують електронну форму звітності, досвід яких було б доцільно враховувати при застосуванні такої системи податкової звітності. Так, в США з 2007 року завдяки активному співробітництву державних органів і приватних компаній більше половини всіх звітів (фізичних, і юридичних осіб) надсилається через мережу Інтернет [5].

Існує багатий досвід інших країн, які запровадили електронну форму звітності. У Словенії систему електронної податкової звітності використовують для заповнення заявок на відшкодування ПДВ під час обміну товарами з країнами Європейського Союзу. Фірми з країн, що не є членами ЄС, можуть реєструватися і сплачувати ПДВ від он-лайн-продажу для будь-якої країни Європейського Союзу, відповідно до директиви ЄС про електронну торгівлю. У Словаччині, існує офіс електронного прийняття документів, що веде облік усіх електронних документів, які заповнюються і надсилаються, а також видає підтвердження про отримання електронних документів. Цей офіс також містить інструмент для створення та перевірки захищених електронних підписів. Законодавство Естонії про систему оподаткування дозволяє платникам податків самим обирати спосіб подання податкових декларацій. Проте Міністерство фінансів зобов'язало усі державні установи, що мають доступ до Інтернету, подавати податкові декларації в електронній формі. Служба доходів громадян Ірландії і Франції дозволяє здійснювати електронне декларування та сплату податків і зборів своїм клієнтам з використанням мережі Internet. Німеччина однією з перших ще у 1997 році прийняла закон про електронний цифровий підпис. Податкові декларації електронною поштою німці здають, починаючи з 1999 року [5].

Саму програму для подання електронної звітності зазвичай можна придбати у компаній, що розробляють програмне забезпечення. Такі компанії безкоштовно одержують від податківців так зване програмне ядро, допрацьовують його і розповсюджують серед фірм [5].

Впровадження нових механізмів звітування платників податків шляхом подання податкової звітності засобами електронного зв'язку залишається для органів державної податкової служби України одним із важливих напрямів поліпшення процесу обслуговування платників податків [4, с. 367; 2, с. 133]. Враховуючи зарубіжний досвід та прагнення наблизитися до світових стандартів автоматизації обробки інформації, в Україні запроваджена електронна система ведення бухгалтерського і податкового обліку, подання податкової звітності в електронному вигляді. Така інновація дає можливість значно уніфікувати та автоматизувати цю роботу, крім того, дасть можливість уникнути помилок при перенесенні даних із паперових носіїв до електронних баз даних. Система подання звітності в електронному вигляді у порівнянні з «паперовою» формою звітування має певні переваги і недоліки (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз паперової та електронної форм звітності*

Форми звітності	
Надання звітності на паперових носіях	Електронна форма
Для надання звітності до контролюючих органів щомісяця витрачається, в середньому, 8 годин.	Для надання звітності до контролюючих органів щомісяця витрачається 15 хвилин.

Форми звітності	
Надання звітності на паперових носіях	Електронна форма
При середній по Україні зарплаті бухгалтера витрати на подання звітності щомісяця становлять до 200 грн.	При середній по Україні зарплаті бухгалтера витрати на подання звітності щомісяця становлять 4 грн.
Надання паперових звітів пов'язане з видатками на транспорт (амортизація, бензин для службового авто чи вартість проїзду).	Звіт пересилається до контролюючих органів електронною поштою. Витрати на Internet загальновиборничі.
Платники несуть перманентні видатки, пов'язані з роботою бухгалтера зі звітності (включаючи транспортні витрати).	Пакет ЕЦП, необхідний для подання бухгалтерської звітності, включає: підписи керівника підприємства, головного бухгалтера та підпис-печатку (видатки складають максимум 600 грн. на два роки*)
Подання звітності можливе лише в певні години роботи податкових органів та відповідних фондів і органів статистики	Подання звітності можливе у будь-який зручний час. Електронні документи будуть занесені в базу даних автоматично.
Будь-яка припущена у звіті помилка – причина повторного візиту до контролюючого органу, що тягне за собою додаткові витрати часу та грошей.	Звіт із виправленими помилками миттєво пересилається до контролюючого органу або самостійно вноситься до відповідної бази даних.
При введенні інспектором контролюючих органів даних з паперового звіту в електронну базу можливе припущення помилок.	Звіт пересилається в електронній формі і припущення помилки при опрацюванні його інспектором контролюючих органів унеможливується.

*За даними <http://www.me-doc.com.ua/pages/invoice.php>

При застосуванні електронної звітності існують переваги як матеріального, так і соціально-економічного характеру, такі, як уникнення черг, економія часу на доставку звітності. До того ж програмне забезпечення автоматично виконує чимало спеціальних розрахунків, контроль за термінами подання документів, перевірку звітів тощо. Електронні форми документів повністю відповідають друкованим звітним документам, а система електронних ключів робить електронну звітність захищеною від стороннього втручання. Однак можуть виникнути певні проблеми щодо податкової звітності в електронному вигляді, пов'язані зі збоями у електронних мережах. І навіть якщо порушення обміну інформацією виникло внаслідок несправності каналів зв'язку або перебоїв у комп'ютерних мережах, відповідальність за неподання звітності покладається на платників податків. Тому надавати звітність в електронній формі бажано за кілька днів до настання граничного строку її подання.

На сьогоднішній день, одночасно з проведенням адміністративної реформи відбувається і удосконалення систем інформаційного забезпечення та обробки інформації в податковому секторі. У вересні 2012 року з урядом підписана угода про створення передового та зручного для бізнесу програмного забезпечення, яке має вивести використання електронних сервісів в Україні на якісно новий рівень. Серед тих, хто підписав Меморандум, компанія iFin-розробник он-лайн сервісу, компанія Інтелект сервіс-розробник комплексу М.Е.Дос; компанія ІВК – Центр сертифікації ключів ЕЦП, Приватбанк і інші.

Аналіз ринку прикладних програм, що використовуються для бухгалтерського фінансового і податкового обліку суб'єктами економічних відносин, свідчить, що нині вже не існує таких систем інформаційного забезпечення, які б не підтримували Інтернет-технологій, переважна більшість програм забезпечують безперешкодний експорт і імпорт документів між різними форматами та офісними застосуваннями, і як результат прогресу – усі сучасні технології підтримують електронну форму подання документів і звітів.

Сучасні інформаційні системи і технології дозволяють використовувати он-лайн сервіси не тільки у будь-який час, 7 днів на тиждень, але і з віддалених робочих місць. На заміну «серверним» версіям програмних продуктів вже отримали широкого розповсюдження «хмарні» обчислення. При використанні хмарних обчислень програмне забезпечення надається користувачеві як Інтернет-сервіс. Користувач має доступ до власних даних, але не може управляти і не повинен піклуватися про інфраструктуру, операційну систему і програмне забезпечення, з яким він працює. «Хмарою» метафорично називають Інтернет, який приховує всі технічні деталі. Згідно

з документом ІЕЕЕ, опублікованим у 2008 році, «Хмарні обчислення – це парадигма, в рамках якої інформація постійно зберігається на серверах у мережі Інтернет і тимчасово кешується на клієнтській стороні, наприклад на персональних комп'ютерах, ігрових приставках, ноутбуках, смартфонах тощо» [6].

Висновки. Провідними програмними продуктами, на нашу думку, є система «М.Е.Дос», пакет «iFin Zvit» і інші, що використовують сучасні інформаційні технології та «хмарні» обчислення. Не вдаючись до аналізу практичних особливостей їхнього використання, зазначимо, що подібні програми вирішують усі облікові завдання:

- створення первинних документів;
- ведення обліку товарної номенклатури;
- нарахування амортизації на основні засоби;
- розрахунки зарплати й утримання податків;
- створення звітності на підставі введених документів;
- здача звітів у представництва Міністерства доходів і зборів в регіонах, Пенсійний фонд, органи Державної служби статистики в областях;
- підготовка документів та звітів, використовуючи повну базу готових бланків, для подачі бюджетними організаціями в Держказначейство.

Вони зручні у користуванні, зрозумілі на інтуїтивному рівні і вирішують не тільки зазначені завдання, але підтримують певні аналітичні функції в автоматичному і напівавтоматичному режимах (за запитом користувача), забезпечують поточний і оперативний контроль, ефективний обмін даних на корпоративному рівні тощо. Використання хмарних обчислень, як основи інформаційних технологій, надає користувачам можливість зберігати свої дані одночасно на серверах Microsoft Windows Azure (або інших надійних сховищах). Сервери, на яких зберігається інформація, дублюють роботу один одного. У дні здачі звітності їх продуктивність багаторазово зростає. Зламати їх складніше, ніж отримати інформацію з настільного комп'ютера. Користувачам надається цілодобовий доступ до бізнес даних та до оперативної інформації з будь-якого пристрою, що має доступ до Інтернету. Завдяки багаторазовому копіюванню даних небезпека втрати даних у випадку псування одного із серверів незначна. Навіть у випадку фізичного руйнування носія дані будуть відновлені за короткий проміжок часу.

Сервіс на базі хмарних обчислень – надійний інструмент для зберігання бізнес даних користувача. Політика конфіденційності докладно прописана в Угоді користувача. Паролі не доступні третім особам. У сервісі використовується механізм криптографії, завдяки якому витягти пароль зловмисникові практично неможливо. Програми не зберігають ані паролі доступу, ані ключі для розшифрування даних. Із цими сервісами користувач одержує можливість безпечно здавати звіти в контролюючі органи через Інтернет. У сервісі для шифрування можна використовувати різні ключі ЕЦП, що дає впевненість – Ваша бізнес інформація буде прочитана тільки її безпосереднім споживачем – інспектором Міністерства доходів і зборів, Пенсійного фонду або Управління статистики.

Для безпечної роботи із сервісом не має значення, яке обладнання використовувати – комп'ютер, планшет або смартфон. Можна успішно відправляти звіти з iFin на операційних системах Windows та GNU/Linux. Використовувати Mac OS X, iOS та Google Android можливо тільки для ведення обліку й підготовки звітності.

SUMMARY

The author studies the features and current state of the tax system and the ways to improve the automation of information processing in the tax area of Ukraine. The advantages and disadvantages of using electronic reporting are defined. The author determines the ways to improve the electronic document management system and reporting to regulatory authorities - the Ministry of Revenues and Duties of Ukraine, the Pension Fund of Ukraine, the State Statistics Committee, the Social Insurance Fund against temporary loss of capacity to labor.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 08.04.2011 – 2011 р., №13, №13-14, №15-16, №17, с. 556, стаття 112.
2. Башинський І.А. Інформаційно-аналітична система державної податкової служби України: основні завдання, структура та концепція функціонування // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології / Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету, №2 (3), 2010 р. – С. 132-138.
3. Корнієнко Т.Н., Корнієнко С.А. Податковий кодекс і стратегія розвитку економіки України // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2010. – N2(24). – С. 145-149.
4. Паранчук С.В., Червінська О.С. Удосконалення інформаційної системи організування податкової діяльності на підприємстві // Вісник Національного університету "Львівська політехніка" / Серія: Проблеми економіки та управління. – 2009 р., №640. – С. 367 – 373.
5. Міжнародні новини // Медіацентр Міністерства доходів і зборів України [електронний ресурс] / точка доступу: <http://minrd.gov.ua/media-tsentr/mijnarodni-novini/>
6. ORGs for Scalable, Robust, Privacy-Friendly Client Cloud Computing // September/October 2008 (vol. 12 no. 5). – pp. 96-99 / Carl Hewitt, Massachusetts Institute of Technology [електронний ресурс]. – точка доступу: <http://doi.ieeecomputersociety.org/10.1109/MIC.2008.107>

Надійшла до редколегії 27 травня 2013 р.